

K PROBLÉMU PÍSANIA FILOZOFIE NA SLOVENSKU

LADISLAV KVASZ, Katedra humanistiky MFF-UK, Bratislava

Tento článok je reakciou na stať Vladislava Suváka *Prečo by nemusela byť filozofia ako filozofia? alebo O jednom malom nenápadnom "o"*. Spočiatku som nechcel na túto stat' reagovať, lebo otázku Ako písat' slovo filozofia? nepovažujem za najpálčivejší problém slovenskej filozofie. Mal som pocit, že celkom nerozumiem, o čo vlastne autorovi ide. Napadol mi kompromis - písat' slovo filozofia so sz, teda ako filoszofia. Ale potom som pochopil, že tu vlastne o kompromisy nejde. Ide o problém.

Problémy sa delia na vecné a zástupné. Riešením vecných problémov sa posúvame dopredu, vyjasňujeme si svoje názory a prehľbjujeme porozumenie situácií, v ktorej sa nachádzame. Na rozdiel od toho pri rozoberaní zástupných problémov sa pohybujeme v kruhu, naše názory sa len viac zamotávajú a porozumenie svetu sa skôr zahmlieva.¹ Zmyslom zástupných problémov je zakrytý určitý vecný problém, ktorého otvorenie by bolo pre nás bolestivé, lebo by nás pripravilo o ilúzie, ktoré o sebe a svojej situácii prechovávame. Ilúzie sa môžu týkať "významu" a "kvality" našej vlastnej práce, našich "priateľských" a "úprimných" vzťahov s kolegami alebo "perspektív" a "istôt" na ktorých zakladáme naše každodenné úsilie. Aby sme tieto ilúzie nerozbili, nechceme pristúpiť k príslušnému vecnému problému. Na druhej strane je však tento problém natoľko nástojočívý, že nám nedovolí zostať v nečinnosti. Preto problém prenesieme z roviny vecnej do roviny symbolickej, premeníme ho na zástupný problém a pustíme sa s vehemenciou zodpovedajúcou naľehavosti pôvodného vecného problému riešiť problém zástupný. Členovia spoločenstva, ktorí rovnako pocitujú pálčivosť daného vecného problému, väčšinou majú aj tie isté bloky brániace jeho vecnému nastoleniu. Preto s radosťou (a úľavou) uvítajú takýto presun, prijmú ponuknutú hru, a tak sa o zástupnom probléme rozpúta živá a emóciarni nabitá diskusia. Občas sa stane, že sa do diskusie priprieťie niekto, kto do daného spoločenstva nepatrí, preto neporozumie presunu a začne zástupný problém rozoberať vecne.² Väčšinou však po krátkom čase buď zapadne do hry, alebo pochopí, že tam nemá čo hľadat.

¹Sú filozofi, ktorí si myslia, že filozofia nemá vlastné problémy a že všetky "filozofické problémy" sú vlastne problémy zástupné.

²Domnievam sa, že zhruba takto možno s odstupom času hodnotiť moju účasť v diskusii o vývine pojmov. Vecný problém stojaci v pozadí textov P. Cmoreja, ktorými sa celá diskusia začala - to bol samozrejme logický status dialektiky a marxistickej teórie poznania, u nás reprezentovaný predovšetkým školou prof. V. Černíka. Tento problém sa však nedal vecne nastoliť vzhľadom na priateľské vzťahy zúčastnených. Preto P. Cmorej problém statusu dialektiky, ktorý je vecný a v celku jasný (pozri napr. [25]), nahradil zástupným problémom vývinu pojmov. Vzhľadom na to, že v oblasti histórie matematiky sa vývin pojmov (bez akéhokoľvek súvisu s dialektikou) bežne opisuje, tento zástupný problém sa ocitol v úplne inom poli súvislostí. Napríklad dnes už klasické dejiny matematickej analýzy od Carla Boyera majú názov *The History of the Calculus and its Conceptual Development* [4]. V ich predslove píše nikto menší než Ri-

Náš pojem zástupného problému sa líši od pseudoproblému, ktorý používali logickí pozitivisti. Na rozdiel od pseudoproblému, ktorého sa jednoducho treba zbaviť, zástupný problém je zviazaný s určitým vecným problémom, preto sa ho zbaviť nedá. Zástupný problém má tendenciu vraciať sa. Kým sa nerozrieší vecný problém, ktorý zástupný problém len nahradza, bude tento vecný problém neustále generovať nové a nové zástupné problémy.³ Na rozdiel od pseudoproblémov zástupné problémy nemôžno jednoducho odstrániť. Treba sa prepracovať od ich zjavného, manifestovaného povrchu ku skrytému obsahu. Až v tejto hlbšej rovine je možné riešenie. Logickí pozitivisti používali pri narábaní s pseudoproblémami terapeutický prístup spočívajúci v zamedzení ich vzniku - vyjasní sa jazyk a pseudoproblém už nemožno formulovať. V prípade zástupných problémov treba podľa nášho názoru použiť skôr diagnostický prístup, napred sa treba prepracovať od zástupného problému k problému vecnému, ktorého manifestáciou je problém zástupný. Až keď sme dosiahli túto rovinu, môžeme pristúpiť k jeho riešeniu. Zástupné problémy nie sú dôsledkom nesprávneho používania jazyka, aj keď nepresnosti jazyka sa pri formulácii zástupných problémov hojne vyskytujú. Zástupný problém je na rozdiel od pseudoproblému spojený s určitým vecným problémom, ktorého nastoleniu však bránia spoločenské okolnosti. Z analýzy zástupných problémov sa preto môžeme veľa dozvedieť nielen o jazyku, ale aj o spoločnosti; a ak sa nám zástupný problém podarí dešifrovať, dospejeme napokon až k vecnému problému.

Indikátorom, podľa ktorého možno pomerne ľahko rozpoznať zástupnosť problému, je nepomer medzi závažnosťou problému a energiou vynaloženou na jeho riešenie. Problém nám pripadá na prvý pohľad banálne a nezaujímavo, jeho predkladateľ ho však nastoľuje s takou nástojčivosťou a používa takú sofistikovanú argumentáciu, že nás to až zarazi. Táto skutočnosť je z hľadiska teórie zástupných problémov ľahko pochopiteľná. Energetický náboj zástupného problému sa čerpá z príslušného vecného problému, ktorý môže byť, a spravidla aj je, veľmi naliehavý. Nepomer medzi kognitívou triviálnosťou a emocionálnou intenzitou je typický pre väčšinu politických diskusií na Slovensku. Aktéri diskusií nás s nesmiernou vehementnosťou presvedčajú o úplných banalitách. Príčina je pravdepodobne v tom, že banálne problémy, predstavujúce náplň politických diskusií, sú iba zástupnými problémami. Zastupujú problémy vážne a pálčivé, ktoré sa však nikto neodváži nastoliť.⁴ Obávam sa,

chard Courant toto: *The present volume... is an important contribution towards clarification of the many steps which led to the development of the concepts of calculus from antiquity to the present day...*". Preto vývin pojmov, aspoň v oblasti dejín matematiky, je pomerne široko akceptovaná skutočnosť.

³ Náš pojem zástupného problému je utvorený podľa Freudovej teórie snejovej práce. Freud rozlišuje latentný a manifestovaný obsah sna. Toto rozlišenie je paralelné k nášmu odlišeniu vecného a zástupného problému. Vecný problém, podobne ako latentný obsah sna, je nositeľom afektívneho náboja, a úlohou zástupného problému, podobne ako manifestovaného obsahu sna, je odreagovať tento afektívny náboj bez toho, aby muselo dôjsť k uvedomneniu vecného problému resp. latentného obsahu.

⁴ Ďalším indikátorom zástupnosti problému je fakt, že diskusia pokračuje aj potom, keď sa už problém vlastne vyriešil. Strany ako keby ani nespozorovali, že to, o čom sa sporia, je už vyriešené, a vášnivo diskutujú ďalej.

že problém, ktorý predkladá Vladislav Suvák, je príkladom zástupného problému. Napísat niekol'kostránkovú stať s takými inteligentnými argumentami a takým kultivovaným štýlom o takom odťažitom probléme, to je skutočne čudné. A koniec koncov, aj keby sme sa my - stodvadsiatí filozofí na Slovensku (lebo neverím, že nás je viac) dohadli, že budeme písat slovo filozofia s s, aj tak sa nič nestane. Slovenská inteligencia si to pravdepodobne ani nevšimne. Možno po prečítaní našich textov ostane akýsi nejasný pocit, že čosi v nich nebolo celkom v poriadku, ale sotva si niekto všimne, čo to vlastne bolo.

Povedať, že nejaký problém je zástupný, to je len prvý krok. Druhým, závažnejším krokom je identifikovať vecný problém, ktorý zástupný problém zastupuje.⁵ Až po odhalení latentného obsahu môže dôjsť k uvedomieniu potlačeného obsahu, a tým k oslobodeniu zo zajatia zástupných problémov. Preto nestačí povedať, že problém *ako písat slovo filozofia* je zástupný. Treba sa pokúsiť pochopiť, čo vlastne zastupuje. Domnievam sa, že nejde len o písanie jedného slova, ale skôr o písanie vo všeobecnosti. Nejde o to, ako písat slovo filozofia. Ide skôr o to, ako je to s písaním filozofických textov na Slovensku. Tento problém je dostatočne pálčivý, preto je to vhodný kandidát na latentný obsah Suvákovho zástupného problému. Preto som ani v nadpise nepoužil úvodzovky. Domnievam sa totiž, že za Suvákovou otázkou *Ako písat "filozofiu"?*, sa skrýva hlbší problém *ako písat filozofiu*, aby nebola len kaukliarstvom so slovami, ale aby z textov prehovárala skutočná láska k múdrosti. Otázku, ako písat filozofiu, možno rozdeliť na tri časti - na problém námetu, problém štýlu a problém jazyka.

1. Námet. Problém námetu filozofického textu úzko súvisí s mocou, s tým, o čom sa smie filozofovať, a čo je naopak "sväté" a filozofickú reflexiu nepripúšťa. Táto rovina sa čiastočne dotýka aj Suvákovej otázky. Je to otázka, kto rozhoduje o tom, ako písat slovo filozofia, a vo všeobecnosti otázka, kto rozhoduje o tom, čo sa smie a čo sa nesmie vo filozofii napísat. Ešte nedávno existovala jediná správna filozofia, a všetko, čo sa priečilo jej norme bolo jednoducho zakázané. Potom sa všetko zmenilo. Ale zmenilo sa to naozaj? Ja zvyknem túto zmenu opisovať pomocou *teórie nesprávneho zadku*. Zatial' všetky ponovembrové diskusie o predošлом období vychádzali z predpokladu, že chybou predošlého režimu bolo to, že sme sa pchali do nesprávneho zadku. Preto stačí sovietskych súdruhov nahradíť americkými pánnimi, marxizmus liberalizmom, socializmus kapitalizmom, riadené hospodárstvo trhovou ekonomikou, dialektiku formálnou logikou - a všetko bude v poriadku. Samozrejme, nič v poriadku nebude. Pokial' sa vo filozofii neotvorí otázka marxizmu, ale nie v rovine osobných inverktív, ale ako skutočná diskusia vedená snahou pochopiť a napraviť systémové deformácie, ktoré marxizmus priniesol a ktoré sa medzičasom stali samozrejmostou, takže si ich ako deformácie ani neuvedomujeme, nič v poriadku nebude.

⁵Práve tak pri analýze politickej diskusie nestačí skonštatovať, že to, čo hovorí politik XY, sú banality. Pokial' nevysvetlíme, prečo napriek tomu, že nemá čo povedať, dokáže osloviť masy, stále zotrúvame len v rovine symptómov. Musíme sa snažiť odhaliť vecný problém, ktorý svojimi banalitami zakrýva, a tým umožňuje národu odreagovať afekty spojené s týmto problémom.

Musíme pochopiť, ako je to možné, že v Poľsku či Maďarsku, ktoré boli priamo obsadené sovietskou armádou, bolo písanie filozofie nepomerne slobodnejšie než u nás. Ako je možné, že ELTE v Budapešti či univerzita vo Varšave si udržali duchovnú nezávislosť, o akej sa nám v Československu ani nesnívalo? Táto otázka súvisí so zmenou na univerzitách po februári 1948, ktorú opisuje vo svojich pamätiach Václav Černý a označuje ju termínom "*klukokracie*" ([7], 117). Potom, ako komunistická strana prebrala moc, potrebovala sa zbaviť starého profesorského zboru. Použila na to samozrejme mládež. Takže mladí uvedomeli komunisti boli poverení prednášaním predmetov namiesto starých a neuvedomelých profesorov. Teraz nejde o to, kto sa tejto premeny univerzity zúčastnil, ale o pochopenie toho, že dedičstvo tohto revolučného počinu prežíva na našich univerzitách dodnes. Od roku 1948 sa na našich univerzitách postupne stalo samozrejmosťou, že právo vyučovať na univerzite človek získava nie na základe verejne kontrolovaného postupu, predovšetkým na základe svojich publikácií, ale neverejným poverením. Samozrejme, mladí uvedomeli komunisti už vymreli alebo postupne vymierajú, ale systém, ktorý vytvorili pretrváva. Pretrváva zvyk, že prednášať na univerzite môže človek aj bez habilitácie a často dokonca bez ukončeného vysokoškolského vzdelania.⁶ Tak sa mohlo stať, že na univerzite desiatky rokov prednášali ľudia bez akejkoľvek publikejnej činnosti. Odkiaľ brali istotu, že to, čo prednášajú, nie sú holé nezmysly - to je záhada. A tento stav pretrváva podnes. Univerzite to vyhovuje, lebo takto získava lacnú pracovnú silu, ktorej môže za prednášky zaplatiť podstatne menej, než by musela zaplatiť človeku, ktorý prešiel celou cestou verejnej akademickej kvalifikácie. Vyhovuje to aj prednášateľom, lebo sa nemusia otravovať publikovaním, naháňaním citácií a písaním kadejakých doktorských či habilitačných prác. A vyhovuje to aj študentom, lebo prednášajúci, ktorý si uvedomuje že nespĺňa požiadavky kladené na vysokoškolského pedagóga, má spravidla aj miernejšie požiadavky na študentov. Systém naštartovaný roku 1948 je teda stabilný. Na tento stav doplácajú jedine odborné časopisy, ktorých redaktorom sa stále nedarí presvedčiť vysokoškolských pedagógov, že by predsa len mali publikovať, že publikovanie nie je príznakom kariéru ani gra-fománie, ale normálnou súčasťou akademického života.

Tým, že poverenie prednášať na univerzite nie je podmienené kvalitou publikejnej činnosti prednášateľa, spoločnosť stráca kontrolu nad kvalitou výuky. V minulom režime bola verejná kontrola kvality výuky nahradená straníckou kontrolou. Po odchode komunistickej strany z univerzít po r. 1989 akákoľvek kontrola prestala. Každý si učí, čo sa mu zachce. Preto stačilo nahradíť v prednáškových kurzoch slovko "marxisticky" slovkom "systémový" a všetko ide po starom - presne v súlade s našou teóriou ponovembrových zmien. Zmenili sa nálepky, obsah ostal. Študenti pritom nemajú možnosť prehliadnuť túto hru, ktorá sa s nimi hrá, pretože v knižničiach chýbajú štandardné učebnice a odborné publikácie, z ktorých sa učia ich rovesníci všade v západnej Európe. Preto im neostáva nič iné, než "systémovú" filozofiu, sociológiu, ekonómiu, či politológiu, ktorú im prednášajú ich pedagógovia, prijať a aj sa ju naučiť. Aspoň kým

⁶ Pod ukončeným vysokoškolským vzdelaním rozumiem doktorát. V minulom režime sa nazýval ašpirantúrou, potom sme sa na krátku dobu vrátili k názvu doktorát, aby sme nakoniec zakotvili pri názve PhD. Na západných univerzitách je nemyšliteľné, aby niekto prednášal bez doktorátu. Na našich univerzitách je to však bežná prax.

nedostanú diplom. Potom budú môcť tento *post-krypto-neo-marxizmus* zabudnúť a naučiť sa čosi seriózne.

Dostali sme sa tak k ďalšej oblasti systémového dedičstva minulého režimu - ku knižniciam. Stále uvažujem, či nepodám návrh, aby sa tieto inštitúcie premenovali, lebo v súčasnosti zbytočne zavádzame našich študentov. Miesto "knižnica" sa mi zdá omnoho priliehavejší názov "*sklad kníh s občasným právom výpožičným*". Knižnica je mestom, kde sa človek stretáva s knihami - podobne, ako chrám je mestom, kde sa stretáva s Bohom. V skutočnej knižnici si človek vyberie knižku z poličky, prelistuje, začíta sa a keď zistí, že je to tá kniha, ktorú potrebuje, môže si ju aj vypožičať. Ale asi najdôležitejšou funkciou knižnice je to, že v nej človek nájde rôzne knihy na danú tému vedľa seba, takže môže porovnať. Naproti tomu v skrade je skladník, ktorý na požiadanie prinesie alebo aj neprinesie to, o čo ho požiadate. Knižnice premenili na sklady komunisti, ked' začali rozhodovať o tom, kto a čo smie čítať. Knihy i čitateľov roztriedili do kategórií podľa spoľahlivosti. Každý čitateľ dostal preukaz, na ktorom bol označený stupeň jeho spoľahlivosti, a aj každá kniha dostala signatúru, podľa ktorej skladník presne vedel určiť stupeň jej nezávadnosti. Pritom platila zásada, že čím spoľahlivejší súdruh, tým nespôlhlije publikácie smie čítať. Zaujímavé bolo to, že spoľahlivosť bola prenosná, teda spoľahlivý súdruh sa mohol písomne zaručiť za nespôlhlivejšieho čitateľa a ten potom mohol od skladníka dostať knihy, o ktorých sa mu v jeho kategórii spoľahlivost ani nesnívalo. Po roku 1989 kategórie čitateľov i kníh zanikli, dodnes však prežívajú sklady kníh namiesto knižníc a skladníci namiesto knihovníkov.

Ked' však človek navštívi nejakú západnú univerzitu, hoci vo Viedni, jedným z najväčších zážitkov je práve možnosť zájsť si medzi regále plné kníh. Tu nemôžem nespomenúť zážitok, ktorý ma šokoval počas študijného pobytu na univerzite v Berkeley v Kalifornii. Nechcem hovoriť o ústrednej knižnici univerzity, ktorá je skutočne obrovská a odoberá aj slovenské knihy a časopisy, medzi inými aj *Filosofiu*, takže našu polemiku si môžu študenti v Berkeley pokojne prečítať. Písat' chcem o knižnici katedry filozofie, ktorá je svojou veľkosťou na úrovni našich fakultných knižníc. Obsahuje prvé vydania Leibnizových, Kantových či Nietzscheho spisov, o anglosaských autoroch ani nehovoriač, ako aj kompletné vydania časopisov ako *Monist*, *Mind* či *Kantstudien*. Najzarážajúcejší však neboli obsah knižnice, ale to, že mi od nej dali kľúče. Tak som mohol prísť do knižnice kedykoľvek, hoci aj o polnoci, a mohol som si vziať, čo som potreboval. Neplatili pre mňa žiadne otváracie hodiny, nemusel som sa dohadovať so žiadnym skladníkom. Pritom som bol iba návštevníkom z jednej malej krajiny kdeši na Balkáne (ako nás mnohí Američania vnímajú). Samozrejme, kľúč od knižnice mal každý člen katedry. Ani netreba dodávať, že možnosť, že by som mohol mať kľúče od fakultnej knižnice na svojej domácej fakulte, pre ktorú už vyše desať rokov vyučujem, je absolútne vylúčená. Po štvrtej poobede, ked' skladníkom padla, profesori majú smolu.

Takto sa od knižníc dostávame postupne k ďalšiemu bodu systémového dedičstva minulého režimu, ktorým je dôvera či presnejšie nedôvera. Komunisti priniesli na akademickú pôdu bežné spôsoby mocenského boja. Boli to straničke schôdze, a nie vedecké rady, ktoré v minulosti rozhodovali o všetkých závažných otázkach - straničke schôdze so všetkým, čo k tomu patrí. Tak sa na univerzitách postupne usídlil duch mocenského boja, ktorý rozložil dôveru a solidaritu, predtým takú typickú pre akademické

prostredie. Po 1989 roku komunistické organizácie z univerzít odišli, ale nedôvera, ktorú zasiali, pretrváva dodnes. Preto dnes naozaj asi nemožno dať všetkým zamestnancom fakulty klúče od fakultnej knižnice, ako je to bežné na univerzite v Berkeley, lebo je viac než pravdepodobné, že by sa po krátkom čase knižnice rozkradli. Ale je zvláštne, že v susednej Viedni to možné je. Tento rozklad dôvery, teda to, že sa univerzita nemôže spoľahnúť na svojich profesorov a docentov, že nerozkradnú knižný fond jej knižnice, to je asi to najsmutnejšie dedičstvo, ktoré nám po minulom režime zostało.⁷

Samozejme, tieto tri momenty - verejná kontrola kvality učiteľov, nemožnosť prístupu k informáciám a rozpad dôvery medzi členmi akademickej obce - spolu úzko súvisia. Aby učiteľ mohol byť kvalitný, potrebuje kvalitné informácie. A aby sa nebál so svojimi myšlienkami predstúpiť pred verejnosť, potrebuje dôveru. Kým sa preto tieto momenty neodstránia, bude asi väčšina filozofických textov len žonglovaním so slovami, ktorým niečo predstierame a niečo zastierame. Na skutočnú filozofiu, tú, ktorú Vladislav Suvák chce písat s s, si asi budeme musieť počkať.

2. Štýl. Vhodnou ilustráciou našej teórie ponovembrových zmien je aj stať *Na obranu epistemológie* od Tatiany Sedovej [35], ktorá by sa možno vhodnejšie mohla volať *O epistemológií v okolí Šafárikovho námestia a San Franciského zálivu*. Stať sa dá rozdeliť zhruba na dve časti. Prvá je venovaná rozboru neblahého vplyvu marxizmu na slovenskú epistemológiu v okolí Šafárikovho námestia⁸, a ukazuje, ako sa epistemológia robiť nemá. Druhá časť, venovaná rozboru dvoch článkov z útlej brožúrky prekladov

⁷Rozklad vzájomnej dôvery sa prejavuje aj v tom, že sa nedokážeme navzájom vecne kritizovať a prijímať kritiku. Nedokážeme povedať priamo do očí, ked' nieko pracuje povrchne, ked' piše hlúposti alebo ked' tára. Je to opäť dedičstvo minulosti, lebo v minulom režime bola kritika súčasťou rituálu spoločenskej likvidácie. Kritika automaticky znamenala stratu zamestnania, zákaz publikovania a vyradenie už publikovaných diel z knižníc. Kritika sa teda netýkala názorov, ale neoddeliteľne zasahovala aj osobu kritizovaného a osud jeho rodiny. Táto forma zábavy straníckeho vedenia viedla k úplnému rozkladu kultúry akademickej kritiky. Preto aj dnes, ked' nám nieko niečo vytkne, automaticky to vnímame ako útok na vlastnú osobu. Neveríme, že by jeho motívy mohli byť čestné, že by nám mohol chcieť pomôcť, že by mu mohlo ísť o vec. Máme pocit, že ked' nás nieko kritizuje, chce nás zosmiešniť, znemožniť, spoločensky zdiskreditovať. Akademické dišputácie, aké sa viedli na stredovekých univerzitách a aké sa podnes vedú na stránkach západných filozofických časopisov, sú u nás nemysliteľné. Diskusia sa po krátkom čase premení na boj, na miesto analýzy problému sa začnú hľadať chyby v argumentoch kritika.

⁸Len kúsok na západ od Šafárikovho námestia, v Mlynskej doline, sa Ladislav Kováč, Ján Rybár a aj autor tejto state pokúšajú už vyše desať rokov pestovať epistemológiu nezávisle od marxizmu. L. Kováč vychádzajúc z biológie, J. Rybár z psychológie a ja z dejín matematiky. Mlynská dolina je však asi príliš vzdialená od Šafárikovho námestia, ktoré je centrom slovenskej epistemológie, takže je pochopiteľné, že tieto tri iniciatívy sú za horizontom autorky state. O niečo záhadnejšie je to, že autorka mlčí aj o práci manželov Gálikovcov, ktorí rozvíjajú epistemologické otázky biológie a filozofie myseľ v tej istej budove, v ktorej ona píše svoju stať. Ale to, že obchádza mlčaním aj Egona Gála, ktorý sa predtým a paralelne s tým, ako sa venuje pragmatizmu R. Rortyho, seriózne, úspešne a nemarxisticky venoval dlhé roky otázkam epistemológie, a mnohých z nás k epistemológii pritiahol, je už viac než divné. Priznaním, že na Slovensku sa aj popri neblahých vplyvoch marxizmu pestovala seriózna epistemológia, a teda niet vlastne čo brániť, by asi stať Tatiany Sedovej stratila veľa zo svojho obranného pátosu.

textov Donalda Davidsona, ukazuje, ako sa epistemológia robiť má. Celková stavba state sa teda nesie presne v duchu našej teórie. Vyzýva nás, aby sme konečne vytiahli hlavu zo zadku marxizmu, ved' na obzore sa objavil prekrásny zadok analytickej filozofie! Text Tatiany Sedovej je pozoruhodný aj z iného dôvodu a umožňuje nám tak plynule prejsť k druhému problému, spojenému so Suvákovou otázkou, ako písat' slovo filozofia. Je to vplyv žurnalizmu na slovenskú filozofiu, a teda otázka štýlu písania filozofických textov. Novinár je človek, ktorý produkuje texty ako na bežiacom páse, riadenom taktom uzávierok novín. Preto nemá čas veci si dôkladne premyslieť, starostlivo zvážiť argumenty, pozbierať všetky relevantné informácie a text odovzdať až vtedy, keď je už skutočne zreľý. Novinár miesto myšlienok píše impresie, miesto argumentov uvádza indície, miesto relevantných informácií predkladá náhodný výber údajov, ktoré boli práve po ruke, a diery v texte pláta horúcou ihlou, aby stihol uzávierku. Text Tatiany Sedovej má všetky tieto príznaky žurnalistickejho žánru.

Namiesto toho, aby, keď už o tom píše, aj naozaj porovnala *"pojmy a problémy, ktoré sa vo svete pokladajú za folklór, s pojмami a problémami, ktorými sa operovalo napríklad v učebnici Teória poznania. Úvod do dialektiky ako logiky poznania (V. Černík, E. Farkašová, J. Vicenik. Bratislava, Pravda 1980)"*, vyzýva na to čitateľa. Nechápem, prečo by čitateľa malo zaujímať porovnanie nejakého folklóru s úvodom do dialektiky. Podobne keď komentuje názory prof. M. Kusého, ktorý sa ešte stále hľási k svojim marxistickým dielam, odkazuje čitateľa na akési Domino Fórum.⁹ Nepovažuje za dôležité ani len načrtňúť obsah Kusého knihy, o ktorej je reč, a ani uviesť čo i len jeden argument, prečo by sa jej prof. Kusý mal zrieť. Opäť to necháva na čitateľa. Obávam sa však, že čitateľ má aj inú prácu, než čítať Kusého úvody do marxizmu. Rovnaký charakter má aj odkaz na knihu F. Novosádu, ktorá vraj dokladá, *"ako sa marxistická optika vyrovňávala s výzvami tzv. buržoáznej filozofie"*. Ale odhalíť, v čom spočíva marxistická optika, to opäť ostáva na bedrách čitateľa. Keby Kant čítal Tatianu Sedovú, nemusel by sa unúvať písaním *Kritiky čistého rozumu*. Stačilo by pod čiarou poznamenať, že tvrdenia geometrie predstavujú syntetické apriórne súdy, a ponechať na čitateľa, aby to zdôvodnil.

Podobne autorka píše o práciach J. Šefránska a A. Rišku¹⁰ - iba tol'ko, že boli "sľubné" a že *"Osudy týchto filozofov sú všeobecne známe"*. Osudy možno áno ale čo to má spoločné s epistemológiou? Pritom dve knižky, ktoré tito filozofi vydali v 60-tych rokoch, sú vzhľadom na slovenský zvyk vyhadzovať knihy z knižníc nepomerne horšie prístupné a dnešnému čitateľovi menej známe než brožúrka z diela Donalda Davidsona, ktorá vyšla len nedávno a leží na pultoch vo väčšine knižkupectiev. Preto by bolo vhodné venovať spomenutým dvom pokusom o nezávislé a pôvodné filozofovanie na Slovensku aspoň malý odstavec. A už ani nehovorím o tom, že skutočne filozofická štúdia by si vyžadovala zaradiť myšlienky J. Šefránska a A. Rišku do kontextu toho, čo sa v rovnakom čase písalo v Čechách, Maďarsku, Poľsku a Juhoslávii, ako aj toho, čo sa písalo pred nimi a po nich tu na Slovensku, aby sme mohli našich dvoch autorov vidieť

⁹ Odkazovať na Domino Fórum na stránkach Sme alebo Slovenskej republiky je absolútne legitimne, ale vyzývať čitateľa odborného časopisu, aby čítal noviny, je smiešne. Prinajmenšom je to miešanie žánrov. Ale vlastne o tom je nás článok.

¹⁰ Mylne uvedeného ako G. Riška. Namiesto Augustína sa prešmyklo familiárne Gusto.

v širších regionálnych, ako aj dobových súvislostiach. Domnievam sa, že obaja títo filozofi by si to, už aj len vzhľadom na ich osudy, zaslúžili. Myslím, že jednou z príčin "kŕpčiarskej romantickej filozofie" na Slovensku je aj to, že systematicky zabúdame na našu minulosť, na ľudí, ktorí tu pred nami niečo napísali. Miesto toho sa neustále upíname k rôznym cudzím vzorom, nech už je to Herder, Marx alebo hoci aj Davidson. Myslím, že aj toto stačí na ilustráciu skutočnosti, že text Tatiany Sedovej je napísaný viac-menej v rovine impresií a výziev adresovaných čitateľovi a že autorka sa nezaťažuje rozborom diel, o ktorých píše, ani zdôvodnením svojich názorov. Možno v spomínanom Domino Fóre by to nevadilo, ale na stránkach časopisu vydávanom Slovenskou akadémiou vied to pôsobí prinajmenšom divne. Ak chce autorka písat' o Davidsonovi, asi by stalo zato používať širšiu bázu údajov, než je jedna nedávno publikovaná brožúrka. Inak je len v duchu princípu náhodného výberu toho, čo bolo po ruke.¹¹

Dostávame sa tak k ďalšiemu aspektu systémového dedičstva predošlého režimu, ktorý spočíva v tom, že na Slovensku si ľudia pletú filozofiu so žurnalistikou. Začalo to omylem, keď Marx, Engels a Lenin boli z neznámych príčin vyhlásení za filozofov. Nie je mi jasné, ako sa to mohlo stať, ale každopádne ich metódy žurnalistického presviedčania boli povýšené na vzor filozofickej argumentácie. Následkom bol neuveriteľný úpadok filozofickej kultúry, prestali sa pestovať ontologické, epistemologicke, metodologicke a logické analýzy problémov a filozofia na Slovensku degenerovala na prezentáciu názorov. Dedičstvo marxizmu tak prežíva nielen u ľudí, ktorí sa ďalej hlásia k jeho ideám (napr. prof. Kusý). Dedičstvo marxizmu prežíva v každom texte, ktorý povyšuje názory nad argumenty, povrchné odsúdenie protivníka nad podrobny rozbor jeho textov. A obávam sa, že tohto dedičstva sa ešte dlho nezbavíme. Preto ďalší zlomok odpovede na otázku Vladislava Suváka, ako písat' filozofiu, by sa dal zhŕnúť slovom *pomaly*. Písat' treba rozvážne, hľadajúc argumenty a rozoberajúc jednotlivé pozície. Povedané slovami básnika A. Józsefa:

*Nebudť pochabý
Aj keď na práci tvojej iný zarobi ---
pracovať len presne, pekne,
ako hviezda ide po oblohe denne,
tak sa oplatí.¹²*

Ale vráťme sa do minulosti. Postupne, ako vymierala stará garda a ako vyrastala generácia bez filozofického vzdelenia, úpadok filozofickej kultúry sa prestal pocíťovať

¹¹ Aby nevznikol nesprávny dojem: kritika textu Tatiany Sedovej nie je prejavom toho, že sa mi jej text nepáči. V maďarskej literárnej kritike platí princíp, že človek nepíše o tom, čo sa mu nepáči. Tým sa jednak zamedzí zbytočným textom a jednak celý literárny život sa odohráva v omnoho priaznivejšej duchovnej atmosfére. Pri písaní o cudzích textoch sa snažím riadiť touto maximou. Keby sa mi teda text Tatiany Sedovej len nepáčil, tak by som ho ignoroval. Písem o ňom preto, lebo si myslím, že autorka mrhá svojím filozofickým talentom. Je to škoda, lebo na Slovensku zas niet až toľko ľudí, ktorí by dokázali, keby si na to našli čas a osloboďili sa od zlozvykov žurnalistiku, napísat' filozofický text, povedzme aj o Donaldovi Davidsonovi.

¹² V pôvodnom jazyku báseň znie: */Ne légy szeles./Bár munkádon más keres ---/dolgozni csak pontossan, szépen,/ahogy a csillag megy az égen,/úgy érdemes./*

a stal sa samozrejmosťou. Redaktori časopisov prestali vnímať rozdiel medzi filozofiou a žurnalizmom, a tak postupne začali svoju prácu riadiť ideálom žurnalizmu - čitateľnosťou a pútavosťou.¹³ U nás autor môže nemať pravdu, jeho názory môžu byť nezdôvodnené, jeho argumenty môžu byť povrchné. To všetko nevadí, dôležité je, aby jeho text bol plynulý, aby neboli príliš komplikované a najmä aby to, čo autor splodil, nepresiahlo 10 vytlačených strán, teda rozsah, ktorý sa dá pohodlne prečítať pri poobedňajšej káve. Pritom časopis úplne rezignoval na to, aby sa na jeho stránkach riešili vecné problémy. Vedľa riešenia problémov by mohli vzniknúť texty, ktoré by prie-merný čitateľ nepochopil na prvé čítanie. Z toho mála skúseností, čo mám so zahraničnými redakciami a redakciou časopisu *Filozofia*, som získal dojem, že princípy, ktorými sa riadia sú úplne opačné. Kým v zahraničí dostávam na články, ktorých slovenščine verzie už väčšinou vyšli vo *Filozofii*, dve až tri stránky vecných pripomienok, z redakcie *Filozofie* som nikdy žiadnu pripomienku k obsahu svojho textu nedostal. Avšak napriek tomu, že moja angličtina je nepomerne horšia ako moja slovenčina, hľadala jazykových zásahov v anglickom teste sa rovná zhruba päťine toho, na čo som zvyknutý na Slovensku. Akoby sa redakcie zahraničných časopisov cítili zodpovedné za obsahovú stránku textov, ktoré zverejňujú, a jazyk ponechávali na autora. Naproti tomu redakcia *Filozofie* ponecháva obsahovú stránku textu na autora, a cíti sa byť zodpovedná len za jazykovú úroveň textov, ktoré uverejní. To je dôsledok úpadku filozofickej kultúry po roku 1948. Redaktori si zvykli na to, že iné než jazykové zásahy do textov robiť nesmeli. Filozofická kultúra sa však nedá redukovať na kultúru jazyka a to, že si ju mnohí s ňou pletú, ukazuje, že žiadna filozofická kultúra vo vlastnom slova zmysle tu už z rokov pred februárom 1948 nezostala.

3. Jazyk. Dostávame sa k poslednému problému súvisiacemu s otázkou Vladislava Suváka *Ako písat' slovo filozofia*, k otázke jazyka. Jazyk sa nedá dirigovať, dá sa len kultivovať. Najlepší spôsob, ako kultivovať jazyk, je prestať čítať noviny, ktoré ho degradujú, splošťujú a zjednodušujú a začať čítať umelecké diela, ktoré jazyk rozvíjajú. Rád by som uviedol svoje presvedčenie, že medzi umelecké diela kultivujúce jazyk patria vedľa básní a románov aj slovníky. Možno to znie na prvé počutie neobvykle, ale kvalitný slovník je niečo ako neviditeľná socha vyjadrujúca tvar jazyka. Preto svoju úvahu o tom, ako písat' filozofiu uzavriem poznámkami o stave slovníkov na Slovensku.¹⁴

¹³ Čiastočne to súvisí aj so skutočnosťou, že filozofi v minulom režime vlastne nemuseli, a príne vzaté ani nesmeli, písat' vlastné názory. Názory a argumenty sa tríbili na straníckych grémiach. Na filozofických časopisoch ostala už len úloha tieto tézy previesť do všeobecne zrozumiteľného jazyka. Preto po každom straníckom zjazde vyšli vo filozofických časopisoch state, venované rozboru a výkladu myšlienok, načrtnutých v hlavných zjazdových prejavoch. Obsah bol už predom daný a jediný otvorený priestor ostal pre štýl a jazyk. Tento zvyk sústredovať sa výlučne na formu pretrval aj po roku 1989, keď už zanikli dôvody, pre ktoré vznikol.

¹⁴ Nasledujúci text bude osobný v tom zmysle, že v ňom budem uvádzať len slovníky, ktoré doma bežne používam a teda dôverne poznám. Seriánny prehľad slovníkov by si vyžadoval autora s jazykovedným vzdelaním.

3.1. Etymologické slovníky. Etymologické slovníky patria asi k najzaujímavejším slovníkom vôbec. Umožňujú dozvedieť sa o kultúrnych vplyvoch, o metaforách, o dejinách a to nielen jazyka, ale kultúry ako takej.¹⁵ Je smutné, že slovenská inteligencia je jednou z posledných inteligencií v Európe, ktorú jej jazykovedci nechali bez etymologického slovníka. Myslím, že keby sa časť energie venovanej nanucovaniu rôznych jazykových kapricov typu *spurt*, *ostatný*, či *zástoj* venovalo radšej napísaniu etymologického slovníka slovenského jazyka, bolo by to jej efektívnejšie využitie. Nechce sa mi totiž veriť, že ked' českí či maďarskí jazykovedci dokázali vytvoriť etymologické slovníky pre svoje národy, že by to slovenskí jazykovedci nedokázali. Alebo im skutočne chýba potrebné vzdelenie? Neviem.

3.2. Výkladové slovníky. Kým etymologické slovníky predstavujú sviatok jazyka, výkladové slovníky tvoria jeho každodennosť.¹⁶ V oblasti výkladových slovníkov sme už na Slovensku na tom o niečo lepšie, lebo máme šestdielny *Slovník slovenského jazyka* (Peciar 1960-1968). Ten však vyšiel ešte v 60-tych rokoch, a tak už 30 rokov nie je na trhu výkladový slovník slovenského jazyka. *Krátky slovník slovenského jazyka* nemožno považovať za výkladový slovník. Je to skôr príručka určená pre novinárov, teda ľudí,

¹⁵ Čeština má tri etymologické slovníky: *Etymologický slovník jazyka českého* (Holub a Kopečný 1952), *Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštnim zretelem k slovám kulturním a cizím* (Holub a Lyer 1966) a *Etymologický slovník jazyka českého* (Machek 1971). Podobne ruština má aspoň tri etymologické slovníky: *Etimologičeskiy slovar russkogo jazyka* (Preobraženskij 1910-1914), *Russisches etymologisches Wörterbuch* (Vasmer 1950-1958) a *Etimologičeskiy slovar russkogo jazyka* (Cyganka 1970). Pritom Preobraženského slovník má pod menom autora poznámku *Zasluzh. prepodavatel' Moskovskoj 4-j gimnazii*. Človeku len tak napadne, kedy budeme mať my také gymnáziá, ktorých profesori budú mať dostatočné vzdelenie a čas na zostavenie 1200-stránkového etymologického slovníka! Rozklad klasických gymnázií bol jedným z prvých činov komunistického režimu. Na rozdiel od týchto čisto etymologických slovníkov je maďarský slovník *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* (Benkő 1984) spojením historického a etymologického slovníka. Jeho zvláštnosťou je štvrtý zväzok, ktorý obsahuje registre, a okrem iného aj zoznam všetkých slov, ktoré maďarčina prebrala zo slovenčiny - je ich 11 husto popísaných strán.

¹⁶ Je zaujímavé porovnať, ako sa rôzne jazyky zmocňujú určitého slova. Napríklad slovo revolúcia, pre ktoré nemecký slovník *Duden deutsches Universalwörterbuch* (Drosdowski 1989) udáva ako prvý význam sociálny prevrat spojený s rozvratom, násilím a svojvôľou a až ako tretí význam udáva obeh planét, má v anglickom slovníku *The New Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles* (Brown 1933) na prvom mieste uvedený význam pravidelný periodický obeh planét a až ako šiesty význam prichádza zmena, medzi iným aj spoločenská. Teda to isté slovo môže v rôznych jazykoch nadobúdať diametrálne odlišné citové zafarbenie. Diskusia o vedeckých revolučiách (obor, ktorým sa zaoberám) je tak v anglosaskom kontexte podstatne neutrálnejšia než v našom regióne, vyvíjajúcim sa pod vplyvom nemčiny. Preto je často užitočné otvoriť si *Slovník spisovného jazyka českého* (Havránek 1960-1971), *Slovar russkogo jazyka* (Evgenieva 1981-1984) či *A magyar nyelv értelmező szótára* (Bárczi a Országh 1959-1962). Úplne inú kategóriu predstavuje dvanásťzväzkový *The Oxford English Dictionary*, ktorý vyšiel v rokoch 1884-1928. Obsahuje ako podrobnejšiu etymológiu, tak aj výklad, pričom jednotlivé významy, v ktorých sa určité slovo používa, sú radené v historickom poradí, takže možno sledovať postupné posuny významu slov.

ktorí pracujú s pomerne obmedzenou slovnou zásobou. Pre tvorivých ľudí, ktorí sa pohybujú na hranici jazyka, sú krátke slovníky nepoužiteľné, lebo nemôžu zistíť, či určité slovo, ktoré v ňom nenašli, v ňom nie je preto, lebo slovo nie je spisovné, alebo preto, že slovník je krátky. Preto je už najvyšší čas znova vydať doplnenú verziu *Slovníka slovenského jazyka*. Ved' medzičasom už dorastli aspoň dve generácie mladých slovenských vzdelancov, ktorí sa k výkladovému slovníku nemajú ako dostať. Ak sa slovník nevydá, tak sa sotva podarí zastaviť úpadok slovenského jazyka na úroveň jazyka žurnalistiky, médií a reklamy. Obávam sa, že tu rôzne rozhlasové päťminútovky ne-pomôžu. Poctívú prácu nemožno oklamať aktivizmom. *Slovník cudzích slov* by som najradšej neuviedol, lebo cudzie slová by mali byť zahrnuté vo výkladovom slovníku. Ale slovník (Ivanová-Šalingová a Maníková 1979) má jeden dosť závažný nedostatok, na ktorý chcem upozorniť. Uvádzá sice jazyk, z ktorého dané cudzie slovo pochádza, ale neuvedá tvar príslušného slova v tomto jazyku. Napríklad *Slovar russkogo jazyka* (Evgenieva 1981-1984) uvádzá pôvodné tvary cudzích slov v pôvodnom písme, takže grécke slová sú uvedené v gréckej abecede. Je to omnoho príjemnejšie, než si lámať hlavu nad tým, či *t* je tau alebo theta a či *o* je omikron alebo omega. Preto by možno nezaškodilo zapracovať cudzie slová do nového vydania *Slovníka slovenského jazyka* spolu s ich pôvodnými tvarmi. Myslím, že sa netreba báť zahrnúť cudzie slová do slovenského jazyka - jazyk sa tým len obohatí.

3.3. Prekladové slovníky do slovenčiny. S prekladovými slovníkmi do slovenčiny je to horšie. Máme sice skvelý *Veľký rusko-slovenský slovník* (Filkusová a kol. 1960-1970) a je len na škodu, že SAV sa nepokúsila o analogické slovníky z nemčiny, angličtiny, francúzštiny a španielčiny.¹⁷ Skromným dojmom pôsobí *Maďarsko-slovenský slovník* (Chrenková a kol. 1992). Vzhľadom na veľkosť maďarskej menšiny na Slovensku by možno nebolo od veci namiesto handrkovania sa o jazykovom zákone či tabuliach s názvami obcí sadnúť si spolu a vytvoriť konečne slušný slovník, ktorý by umožnil porozumieť tomu, čo ten druhý hovorí. Teraz, keď sme našli dosť odvahy postaviť most pri Štúrove, možno by stalo za to postaviť aj druhý, duchovný most medzi oboma jazykmi.¹⁸

¹⁷ Našťastie existujú kvalitné slovníky české - *Příruční slovník německočeský* (Janko a Siebenschein 1936-1948), *Velký francouzsko český slovník* (Neumann a Hořejší 1974), *Velký španělsko-český slovník* (Dubský 1977) a *Velký anglicko-český slovník* (Hais a Hodek 1984).

¹⁸ Zvláštnu kapitolu v oblasti prekladových slovníkov tvoria prekladové slovníky z klasických jazykov. Tu sme opäť odkázaní na češtinu, na *Latinsko-český slovník* (Novotný 1955) a *Řecko-český slovník* (Prach 1941). Zvláštnu pozornosť si zasluhujú *Homérovský slovník řeckočeský* (Lepař) a *Nehomérovský slovník řeckočeský* (Lepař 1892) od Františka Lepaře, c.k. školního rady, vydané v Mladej Boleslaví. Na praktické používanie sú asi najvhodnejšie *Lateinisch-deutsches und deutsch-lateinisches Hand- und Schulwörterbuch* (Menge-Güthling 1911) a *Enzyklopädisches Wörterbuch der griechischen und deutschen Sprache* (Menge-Güthling 1913) vydávané stále v nových vydaniach. Obsahujú totiž etymológiu siahajúcu často až k sanskritu. Hebrejské slovníky predstavujú medzeru, ktorú neodstránil ani narýchlo vydaný hebrejsko-slovenský slovník zostavený V. Trabalkom. Vydávať slovník v mäkkej väzbe je skutočne divný počin. Jasne ukazuje, že vydavateľ ho nemyslel na jeho bežné používanie, ale skôr na zasunutie do knižnice. Stačí si zobrať nové reprografické vydanie hebrejsko-maďarského slovníka

3.4. Prekladové slovníky zo slovenčiny. Jednou z pohnútok pre napísanie úvahy o slovníkoch bolo vydanie *Slovensko-anglického slovníka* (Barac, Cániková, Červenčíková a Slobodníková 1997). Pôvodne som zamýšľal napísť naď recenziu, ale potom som si uvedomil, že nie som jazykár a vlastne neviem ako sa pišu recenzie na slovníky. Preto aspoň touto cestou chcem vyjadriť svoju radosť nad vydaním tohto diela. Každý, kto sa pokúša písť po anglicky, určite viackrát narazil na situáciu, keď chcel preložiť určitý slovenský výraz. Variant, ktorý ponúka malý prekladový slovník, väčšinou sám pozná a vie, že to nie je to, čo potrebuje. A moja skúsenosť s novým *Slovensko-anglickým slovníkom* je taká, že obsahuje veľa rôznych alternatív a spravidla aj tú, ktorú potrebujem. Je potešiteľné, že autori uvádzajú pri anglických slovách aj výslovnosť. V prípade angličtiny je to asi samozrejmost'. O to horším dojmom pôsobí *Slovensko-francúzsky slovník* (Škultéty a kol. 1992), kde človek potom, ako si nájde francúzske slovo, musí zalistovať ešte vo *Veľkom francúzsko-českom slovníku* (*Veľký francúzsko-český slovník*, Neumann a Hořejší 1974), aby si našiel výslovnosť'. Samozrejme, znalci výslovnosť poznajú, ale slovníky nie sú len pre znalcov. Aj tu vidno prejav istej nekultúrnosti - kým *Veľký francúzsko-český slovník* prepis výslovnosti uvádza, francúzske slovenské slovníky to nepovažujú za potrebné. Pre jedno či dve slová, ktoré potrebuje, sa človek musí prehrýzať pravidlami a výnimkami z pravidiel francúzskej výslovnosti.¹⁹ Problematický je aj *Slovensko-maďarský slovník* (Stelczer a Vendégh 1992), v ktorom chýba veľké množstvo pomerne bežných výrazov.

4. Záver. Dostali sme sa na záver nášho neradostného putovania za odpovedou na otázku Vladislava Suváka, ako písť filozofiu. Na túto otázku, tak ako na mnohé podobné otázky, neexistuje odpoveď. Parafrázujúc Wittgensteina možno povedať, že to, ako písť filozofiu, sa nedá povedať, ale len ukázať'. Aby sa však mohli zrodiť kvalitne napísané filozofické texty, treba neustále pomenúvať problémy, ktoré nám bránia v slobodnom rozmyšľaní, rozprávaní a písaní. Treba neustále brániť priestor filozofie, či už s nadhľadom, ako to robí Vladislav Suvák, s nasadením, ako to robí Tatiana Sedová, alebo s iróniou, ako sa to pokúšam robiť ja. Netreba prestať búsiť do stojatých vôd slovenskej filozofie. Lebo s filozofiou na Slovensku to nie je v poriadku. Existuje sice filozofická prevádzka, vychádzajú časopisy, píšu sa knihy, fungujú semináre, obhajujú sa diplomové práce. Chýba ale duch, ktorý by túto prevádzku predchol múdrošou, tou, od ktorej filozofia odvodzuje svoje meno. Cíti to Vladislav Suvák, cíti to Tatiana Sedová,

Héber-magyar teljes szótár (Pollák 1881) v elegantnej a na dotyk príjemnej pevnej väzbe, aby sme si uvedomili, o čo sme prišli. Pritom aj v tejto oblasti je asi najlepší slovník hebrejsko-nemecký *Wilhelm Gesenius' hebräisches und aramisches Handwörterbuch über das alte Testament* (Mühlau a Volck 1890), ktorý okrem hebrejských slov obsahuje mnohé arabské, sýrske a etiópske slová. Autori predpokladajú, že človek vie čítať arabské, sýrske a etiópske písmo, a tak význam mnohých hebrejských slov porovnávajú s ekvivalentami z uvedených jazykov.

¹⁹ Ostatné prekladové slovníky zo slovenčiny predstavujú dobrý štandard: *Slovensko-nemecký slovník* (Siarsky 1973), *Slovensko-ruský slovník* (Kollár a kol. 1976), *Slovensko-český slovník* (Gašparíková a Kamiš 1986).

cítim to ja a cíti to pravdepodobne každý člen slovenskej filozofickej obce. Verím, že spoločne sa nám podarí s tým čosi urobiť.

LITERATÚRA

- [1] BARAC, L., CÁNIKOVÁ, A., ČERVENČÍKOVÁ, S. A SLOBODNÍKOVÁ, L.: Slovensko-anglický slovník. Bratislava, SAP 1997.
- [2] BÁRCZI, G. A ORSZÁGH, L. (ed.): A magyar nyelv értelmező szótára zv. I-VII. Budapest, Akadémiai kiadó 1959-1962.
- [3] BENKŐ, L. (ed.): A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára zv. I-IV. Budapest, Akadémiai kiadó 1984.
- [4] BOYER, C. B.: The History of the Calculus and its Conceptual Development. New York, Dover 1939.
- [5] BROWN, L. (ed. 1933): The New Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles zv. I-II. Oxford, Clarendon Press 1993.
- [6] CYGANENKO, G. P.: Etimologičeskij slovar russkogo jazyka. Kiev, Izdatel'stvo Radjanska škola 1970.
- [7] ČERNÝ, V.: Paměti III (1945-1972). Praha, Atlantis 1992.
- [8] DROSDOWSKI, G. (ed.): Duden deutsches Universalwörterbuch. Mannheim, Dudenverlag 1989.
- [9] DUBSKÝ, J. (ed.): Velký španělsko-český slovník zv. I-II. Praha, Academia 1977.
- [10] EVGENIEVA, A. P. (ed.): Slovar russkogo jazyka zv. I-IV. Moskva, Izdatel'stvo Russkij jazyk 1981-1984.
- [11] FILKUSOVÁ, M., KUČEROVÁ, E., LAPÁROVÁ, V., MALÍKOVÁ, O., SEKANINOVÁ E.: Veľký rusko-slovenský slovník zv. I-V. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1960-1970.
- [12] FREUD, S. (1917): Přednášky k úvodu do psychoanalýzy. In: Vybrané spisy 1. Praha, Avicenum 1969.
- [13] GAŠPARÍKOVÁ, Ž., KAMIŠ, A.: Slovensko-český slovník. Praha, SPN 1986.
- [14] HAIS, K., HODEK, B.: Velký anglicko-český slovník zv. I-III. Praha, Academia 1984.
- [15] HAVRÁNEK, B. (ed.): Slovník spisovného jazyka českého zv. I-IV. Praha, Academia 1960-1971.
- [16] HOLUB, J., KOPEČNÝ, F.: Etymologický slovník jazyka českého. Praha, Státní nakladatelství učebnic 1952.
- [17] HOLUB, J., LYER, S.: Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím. Praha, SPN 1966.
- [18] CHRENKOVÁ, E., HAMZOVÁ, V., STELCZER, A., TANKÓ, L.: Maďarsko-slovenský slovník. Bratislava, SPN 1992.
- [19] IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M., MANÍKOVÁ, Z.: Slovník cudzích slov. Bratislava, SPN 1979.
- [20] JANKO, J., SIEBENSCHEN, H. (ed.): Příruční slovník německočeský zv. I-IV. Praha, Státní nakladatelství 1936-1948.
- [21] KOLLÁR, D., DOROTJAKOVÁ, V., FILKUSOVÁ, M., VASILIEVOVÁ, E.: Slovensko-ruský slovník. Bratislava, SPN 1976.
- [22] LEPAŘ, F.: Homérovský slovník řeckočeský. Mladá Boleslav, Nakladatel Karel Vačlena.
- [23] LEPAŘ, F.: Nehomérovský slovník řeckočeský. Mladá Boleslav, Nakladatel Karel Vačlena 1892.
- [24] MACHEK, V.: Etymologický slovník jazyka českého. Praha, Academia 1971.

- [25] MASARYK, T. G. (1898): Otázka sociální. Základy marxismu filosofické a sociologické, 6 vyd. Praha, Čin 1948.
- [26] MENGE-GÜTHLING (1911): Lateinisch-deutsches und deutsch-lateinisches Hand- und Schulwörterbuch zv. I-II. Berlin 1932.
- [27] MENGE-GÜTHLING (1913): Enzyklopädisches Wörterbuch der griechischen und deutschen Sprache zv. I-II. Berlin 1955.
- [28] MÜHLAU, F., VOLCK, W.: Wilhelm Gesenius' hebräisches und aramisches Handwörterbuch über das alte Testament. Leipzig, Verlag von F.C.W. Vogel 1890.
- [29] NEUMANN, J., HOŘEJŠÍ, V. (ed.): Velký francouzsko český slovník zv. I-II. Praha, Academie 1974.
- [30] NOVOTNÝ, F.: Latinsko-český slovník zv. I-II. Praha, SPN 1955.
- [31] PEČIAR, Š. (ed.): Slovník slovenského jazyka zv. I-VI. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1960-1968.
- [32] POLLÁK, K.: Héber-magyar teljes szótár. Budapest 1881.
- [33] PRACH, V. (1941): Řecko-Český slovník. Praha, Scriptum 1993.
- [34] PREOBRAŽENSKIJ, A. G. (1910-1914): Etimologičeskij slovar russkogo jazyka. Moskva, Gosudarstvennoe Izdatel'stvo Inostrannych i nacionačnykh slovarej 1958.
- [35] SEDOVÁ, T.: Na obranu epistemológie. In: Filozofia 54, 1999, č. 8, s. 553-568.
- [36] SIARSKY, J.: Slovensko-nemecký slovník. Bratislava, SPN 1973.
- [37] STELCZER, A., VENDÉGH, I.: Slovensko-maďarský slovník. Bratislava, SPN 1992.
- [38] ŠKULTÉTY, J. a kol.: Slovensko-francúzsky slovník. Bratislava, SPN 1992.
- [39] SUVÁK, V.: Prečo by nemusela byť filozofia ako filosofia? alebo O jednom malom nenápadnom ". Rukopis.
- [40] The Oxford English Dictionary zv. I-XII. Oxford University Press 1884-1928.
- [41] VASMER, M. (1950-1958): Russisches etymologisches Wörterbuch zv. I-IV. Heidelberg. Ruský preklad Moskva, Progress 1986.

Tento príspevok vznikol na KH-MFF-UK ako súčasť grantového projektu VEGA č. 1/7164/20.

RNDr. Ladislav Kvasz
 Katedra humanistiky MFF UK
 Mlynská dolina
 842 15 Bratislava
 SR